

Silvan Köylerinde Mağaralarda Değirmen Taşı Yontucularda Silikozis Hastalığı

● Prof. Dr. Selahattin YAZICIOĞLU

Diyarbakır Göğüs Hastalıkları Hastanesi'nde görev yaptığım sırada Silvan köylerinden gelen bazı hastalarda silikozis denilen bir akciğer hastalığının bulunduğunu tespit etmiştim. Bunlara işlerinin ne olduğu sorulduğu zaman hepsinin mağara da değirmen taşı yontucuları oldukları anlaşılıyordu. İleri derecede nefes darlığı, mosmor bir renk ve kuru bir öksürük şahısları tahammül edilmez bir solunum yetmezliğine sürüklemişti. İlerlemiş vakalarda hastalığa bir de tüberküloz ekleniyordu.

Taş yontucularda silikozis denilen hastalığın meydana geldiğine dair dış literatürde birçok yayın mevcuttur. Ancak, Yurdumuzda bu konudaki araştırmaların hemen tamamı kömür ocaklarında çalışan işçilerin Antirakosilikozis denilen hastalığı ile ilgilidir. Yurdumuzda bugüne kadar silikozis üzerinde herhangi bir araştırma yapılmamıştır.

Silvan'da görülen bu hastalığın nasıl meydana geldiğini, şahısların çalışma koşullarını öğrenmek ve çok sayıda vaka tespit etmek için mahalline gidip geniş çapta bilimsel araştırma yapmaya karar verdim. Silvan'ın dağlık köylerinde köylüler tarafından suni olarak kazmak suretiyle meydana getirilen değirmen taşı mağaralarındaki çalışma koşulları ilk defa bir hekim olarak tarafımdan yerinde görüldü ve incelendi.

Değirmen Taşının Bulunup Çıkarılması:

1979 yılı yaz aylarında Silvan'ın Görentepe, Keklikdere ve Onbaşılar köylerine, beraberimizde bir de gezici Röntgen Cihazı ile arazinin dağlık ve yollarının son derece bozuk olması sebebiyle, güçlüklerle gidildi. Diğer bazı köylere (Boyunlu, Bayrambaşı) ulaşılmadı. Değirmen taşı yapmayı bilen bir kısım köylüler, çevrelerinde bulunan dağlarda mağaralar açarak değirmen taşı yapımına elverişli taş aramakta idiler. Arzu ettikleri özellikle taşlara rastladıkları zaman bunları mağara içinde belirli büyüklükte koparıp düşürdükten sonra, mağara dışına çıkarabilecek parçalar haline getirmekteydiler. Zaman zaman çökmeler sebebiyle iş kazaları da meydana gelmekte olduğu söyleniyordu. Yakın bir zamanda askerden yeni gelen genç bir şahıs mağara içinde çalışırken düşen büyük bir kaya parçasının altında kalarak feci şekilde ölmüş diğer bir şahsın bacağına düşen taş sakat bırakmıştı. Mağaraların yüksekliği 1.5-2 metre genişliği 2-2.5 metre uzunluğu 20-100 metre kadardır.

Taşın Yontulması:

Gerek mağara içinde, gerekse mağara dışındaki yontma sırasında ağır bir tozlaşmaya maruz kalındığı, maske, yaş delme gibi hiçbir tedbir bulunmadığı görüldü. Değirmen taşı alt ve üst olmak üzere iki takımdan ibarettir. Her takım 4 parçadan yapıl-

mıştır. Bu çalışma sırasında cetvel, pergel veya diğer bir araç kullanılmamış sadece ip kullanılarak taşlar çok muntazam daire haline getirilmektedir. Sonra 4 parçadan ibaret her takım demir çember içine alınmaktadır. Taşın çapı 120 cm kalınlığı 12 cm'dir. Yaklaşık bir ayda meydana getirilebilmektedir. O günkü değeri 20.25 bin liradır.

Taşın Değirmede Kullanılması:

Buğdayı öğüten yüzleri dişli olan değirmen taşları 15-20 günlük bir kullanımdan sonra tekrar yontulmaya tabi tutulmaktadır. Her yontulmadan sonra ilk öğütülen una önemli derecede ince taş parçacıklarının karıştığı ve bu undan yapılan ekmeğin yenilmesi sırasında taş parçacıklarının dişe dokunduğunun kolaylıkla hissedildiği köylülerce ifade edilmiştir. Bu değirmenlerden çıkan unla yapılan ekmeği uzun zaman yiyecek şahıslarda ayrıca sindirim yolu hastalıklarının da görüldüğü tarafımızdan saptanmıştır.

Sosyal ve Ekonomik Durum:

Silvan, Diyarbakır'ın kuzeydoğusunda yaklaşık 60 bin nüfuslu rakımı ortalama 1000 m. olan bir ilçedir. Doğu, güney ve batısındaki düz ve geniş arazide verimli bir tarım yapılmaktadır. Araştırma sahamızdaki köylerde ise değirmen taşı yapımından başka ilkel bir hayvancılık, arıcılık ve ipekböcekçilik yapılmakta olduğu görüldü. Tarımın hemen hemen hiç olmaması sebebiyle önemli derecede geçim sıkıntısı bulunduğu tespit edildi.

Köylülere hastalıklarının değirmen taşı yontulması sırasında meydana gelen taş

tozlarının solunması ile oluştuğu anlatılarak bu işten vazgeçmelerinin gerektiği söylendi. Ancak, bu köylerin halkı ağır bir geçim sıkıntısı içinde olduklarını söyleyerek bu günkü şartlarda hastalıklarının sebebi, değirmen taşı yapımında çalışmalarının olmasına rağmen, çoluk çocuğun nafakası için bu çalışmayı bırakamayacaklarını ifade etmişlerdir.

Görentepe, Keklikdere ve Onbaşılar köylerinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Verem Savaşı Genel Müdürlüğü'nün 36 numaralı Gezici Röntgen Ekibi tarafından 16 yaşından yukarı 642 kişinin mikrofildi çekilmiş ve tarafımdan okunarak değerlendirilmiştir. 23 vakada ağır silikozis, 3 vakada silikotüberküloz tespit edilmiş, her türlü bilimsel araştırmalar göğüs Hastalıkları Hastanesi'nde yapılmıştır. Bu çalışma yurdumuzun büyük tirajlı gazetelerinde yayınlanmış, ilgililerin dikkati çekilmiş, bir kitapçık haline getirilerek yayınlanmış, profesörlük tezi olarak kullanılmıştır. Bilim çevrelerinde büyük ilgi ve takdir görmüştür. Ancak etkili sosyal ve ekonomik tedbirler alınmadığı için hastalığın oluşum sebebi ortadan kaldırılamamıştır. En azından devlet eliyle bu bölgede bir kaç gölet yapılabilir, çok ilkel olan hayvancılık, arıcılık ipekböcekçiliği ve ormancılık genişletilip geliştirilebilirdi.

Bu kutsal vatan topraklarında daha başka yörelerde sağlığı bozan kimbilir daha ne sorunlar vardır. Bunların bulunup incelenmesi açıklıkla ortaya konulması üniversitelerin görevidir. Vatandaşın sağlığının korunması ise anayasa gereğidir. Ve bu görev devlete, hükümete ve ilgili kurum ve kuruluşlara düşmektedir.